ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ, ΒΥΡΩΝΟΣ ΚΑΙ ΥΜΗΤΤΟΥ
ΔΑΝΙΗΛ

Ὁ δεύτερος γάμος τῶν κληρικῶν

εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πανορθόδοξον Συνέδριον

10 Μαΐου - 8 Ἰουνίου 1923

ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 2007

Ὁ δεύτερος γάμος τῶν κληρικῶν

εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πανορθόδοξον Συνέδριον

10 Μαΐου - 8 Ἰουνίου 1923

Σειρά: «Πνοή» ἀριθμ. 3

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ, ΒΥΡΩΝΟΣ ΚΑΙ ΥΜΗΤΤΟΥ
ΔΑΝΙΗΛ

Ὁ δεύτερος γάμος τῶν κληρικῶν

εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πανορθόδοξον Συνέδριον

10 Μαΐου - 8 Ἰουνίου 1923

ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 2007

Ὁ δεύτερος γάμος τῶν κληρικῶν

*εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πανορθόδοξον Συνέδριον**

10 Μαΐου - 8 Ἰουνίου 1923

Κείμενον:
Μητροπολίτου Καισαριανῆς, Βύρωνος καὶ Ὑμηττοῦ
Δανιήλ

Στοιχειοθεσία, Διακόσμησις, Ἐπιμέλεια Ἐκδόσεως:
Ἀδελφότης Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου Καρέα

Copyright: Ἱερὰ Μητρόπολις Καισαριανῆς, Βύρωνος καὶ Ὑμηττοῦ.
Λεωφόρος Ὑμηττοῦ 47-51. 161 21 Καισαριανή
Τηλ. 210 72.24.123
www.imkby.gr (e-mail) info@imkby.gr
ISBN: 978-960-89616-0-9

* Ἡ μελέτη αὕτη ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ τιμητικῷ τόμῳ:
«ΑΝΤΙΔΩΡΟΝ ΤΩ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΩ ΘΕΜΕΛΗ»
Τόμος τρίτος, σελ. 13-35
ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2006

Περιεχόμενα

Πρόλογος 9

῾Ο δεύτερος γάμος τῶν κληρικῶν 11

῾Η ἀπόφασις 41

Συμπεράσματα 45

Πρόλογος

Ἐπειδὴ τὸ αἴτημα τοῦ δευτέρου γάμου τῶν κληρικῶν (πρεσβυτέρων καὶ διακόνων) ὑποστηρίζεται ὑπὸ πολλῶν σήμερον, κληρικῶν καὶ λαϊκῶν καὶ μάλιστα μὲ συμπάθεια πρὸς τοὺς κληρικούς, διὰ τοῦτο ἀπαιτεῖ ὑπεύθυνον ἐξέτασιν, μὲ ἔρευναν τῶν πηγῶν καὶ μελέτην τοῦ τρόπου ἀντιμετωπίσεως τούτου κατὰ τὸ παρελθόν.

Δὲν παρῆλθεν ἑκατονταετία ὅτε ἐμελετήθη τοῦτο εἰς πανορθόδοξον Συνέδριον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ ἔτος 1923, κατόπιν πρωτοβουλίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Μελετίου τοῦ Δ΄ (τοῦ Μεταξάκη) καὶ αἰτήσεως τῶν Ἐκκλησιῶν Σερβίας καὶ Ρουμανίας, τὸ ὁποῖον ἔλαβε καὶ σχετικὰς ἀποφάσεις.

Διὰ νὰ διαμορφώσωμεν γνώμην περὶ τοῦ ζητήματος τούτου θὰ παρουσιάσωμεν τὶς κυριώτερες ἀπόψεις, οἱ ὁποῖες διετυπώθησαν εἰς τὸ Συνέδριον αὐτό, στηριζόμενες εἰς τὴν ὀρθόδοξον κανονικὴν παράδοσιν καὶ πνευματικότητα, εἰς τὶς ὁποῖες ἐπιχειρεῖται νὰ συγκερασθῆ ἡ εὐαγγελικὴ ἀκρίβεια τοῦ χριστιανικοῦ βίου καὶ μάλιστα τῶν κληρικῶν καὶ ἡ μετὰ πνεύματος οἰκονομίας ἀντιμετώπισις τοῦ βαρέως πειρασμοῦ αὐτῶν.

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

† Ὁ Καισαριανῆς, Βύρωνος καὶ Ὑμηττοῦ Δανιήλ

῾Ο δεύτερος γάμος τῶν κληρικῶν

1. Κανονικαὶ Διατάξεις

Τὸν δεύτερον γάμον τῶν Πρεσβυτέρων καὶ Διακόνων πρὸ τῆς χειροτονίας καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν ἀπαγορεύουν οἱ ἐν συνεχείᾳ ῾Ιεροὶ Κανόνες.

α΄. ᾽Αποστολικοὶ Κανόνες

Κανὼν 17 *

῾Ο συνάψας δεύτερον γάμον μετὰ τὸ βάπτισμα οὔτε χειροτονεῖται οὔτε παραμένει εἰς ἱερατικὸν βαθμόν.

Κείμενον:

«῾Ο δυσὶ γάμοις συμπλακεὶς μετὰ τὸ βάπτισμα, ἢ παλλακὴν κτησάμενος, οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ».

* Τό κείμενον καὶ ἡ μετάφρασις τῶν Κανόνων ἐλήφθη ἀπὸ τὸ βιβλίον *«Κώδικας ῾Ιερῶν Κανόνων καὶ ᾽Εκκλησιαστικῶν Νόμων»*, τοῦ Προδρόμου ᾽Ακανθοπούλου, Β΄ ῎Εκδοσις, ᾽Εκδοτικὸς Οἶκος ᾽Αδελφῶν Κυριακίδη α. ε., Θεσσαλονίκη.

Μετάφρασις*:*

«Αὐτὸς ποὺ μετὰ τὸ βάπτισμα παντρεύτηκε δύο φορὲς ἢ ἀπέκτησε παλλακίδα δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ γενικὰ νὰ συγκαταλέγεται στὸν ἱερατικὸ κατάλογο».

Κανὼν 26

Μετὰ τὴν χειροτονίαν δὲν ἐπιτρέπεται ὁ γάμος.

Κείμενον:

«Τῶν εἰς κλῆρον προσελθόντων ἀγάμων, κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν, ἀναγνώστας καὶ ψάλτας μόνους».

Μετάφρασις:

«Ἀπ᾽ αὐτοὺς ποὺ ἐντάχθηκαν στὸν ἱερὸ κλῆρο ἄγαμοι δίδομεν τὸ δικαίωμα στοὺς ἀναγνῶστες καὶ στοὺς ψάλτες μόνο, ἂν θέλουν, νὰ παντρευτοῦν».

β΄. Τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ Συνόδου

Κανὼν 1

Ὁ τελέσας γάμον μετὰ τὴν χειροτονίαν καθαιρεῖται, ἐὰν δὲ πορνεύσῃ ἢ μοιχεύσῃ, ἀποβάλλεται τῆς Ἐκκλησίας.

Κείμενον:

«Πρεσβύτερος, ἐὰν γήμῃ, τῆς τάξεως αὐτὸν μετατίθεσθαι· ἐὰν δὲ πορνεύσῃ ἢ μοιχεύσῃ, ἐξωθεῖσθαι αὐτὸν τέλεον, καὶ ἄγεσθαι εἰς μετάνοιαν».

Μετάφρασις:

«Ὁ πρεσβύτερος ἂν παντρευτεῖ νὰ ἀποβάλλεται ἀπὸ τὴν τάξη του· κι ἂν πορνεύσει ἢ μοιχεύσει, νὰ ἀποβάλλεται αὐτὸς τελείως ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καὶ νὰ ὁδηγεῖται σὲ μετάνοια».

γ΄. Τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ

Κανὼν 10

Ἐπιτρέπει τὸν γάμον τῶν Διακόνων μόνον μετὰ τὴν χειροτονίαν, ἐὰν προηγουμένως τὸ ἐδήλωσαν εἰς τὸν Ἐπίσκοπον ἐνώπιον μαρτύρων.

Κείμενον:

«Διάκονοι, ὅσοι καθίστανται, παρ' αὐτὴν τὴν κατάστασιν εἰ ἐμαρτύραντο καὶ ἔφασαν χρῆναι γαμῆσαι, μὴ δυνάμενοι οὕτω μένειν, οὗτοι μετὰ ταῦτα γαμήσαντες, ἔστωσαν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, διὰ τὸ ἐπιτραπῆναι αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. Τοῦτο δέ, εἴ τινες σιωπήσαντες, καὶ καταδεξάμενοι ἐν τῇ χειροτονίᾳ μένειν οὕτω, μετὰ ταῦτα ἦλθον ἐπὶ γάμον, πεπαῦσθαι αὐτοὺς τῆς διακονίας».

Μετάφρασις:

«Ὅσοι χειροτονοῦνται διάκονοι, ἂν εἶπαν μπροστὰ σὲ μάρτυρες κατὰ τὴν ὥρα τῆς χειροτονίας ὅτι πρέπει νὰ παντρευτοῦν, ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ παραμείνουν ἔτσι, αὐτοὶ ἂν παντρεύτηκαν μετὰ τὴ χειροτονία, νὰ μένουν στὴ διακονία, ἐπειδὴ τοὺς τὸ ἐπέτρεψε αὐτὸ ὁ ἐπίσκοπος. Ὅσοι ὅμως τὸ ἀποσιώπησαν αὐτὸ καὶ δέχτηκαν κατὰ τὴ χειροτονία τους νὰ μείνουν ἀνύπαντροι, ἀλλὰ μετὰ τὴ χειροτονία τους παντρεύτηκαν, νὰ παύονται ἀπὸ τὴ διακονία».

δ΄. Τοῦ Μεγάλου Βασιλείου

Κανὼν 12

Οἱ δίγαμοι ἀποκλείονται ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην.

Κείμενον:

«Τοὺς διγάμους παντελῶς ὁ κανὼν τῆς ὑπηρεσίας ἀπέκλεισε».

Μετάφρασις:

«Ὁ κανόνας ἀπέκλεισε τελείως ἀπὸ τὴν ἱεροσύνη τοὺς δίγαμους».

ε΄. Τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου

Κανὼν 3

Ἐπιτιμᾷ τοὺς παρεκτραπέντας Πρεσβυτέρους καὶ ὑποπέσαντας εἰς τὸ ἁμάρτημα τῆς διγαμίας.

Κείμενον:

«Ἐπειδὴ δὲ ὁ εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος ἡμῶν βασιλεὺς τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ καὶ οἰκουμενικῇ προσεφώνησε συνόδῳ, ὥστε τοὺς ἐν κλήρῳ καταλεγομένους, καὶ ἄλλοις τὰ θεῖα διαπορθμεύοντας, καθαροὺς ἀποφῆναι καὶ λειτουργοὺς ἀμώμους καὶ τῆς νοερᾶς τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ θύματος καὶ ἀρχιερέως θυσίας ἀξίους, ἀνακαθᾶραί τε τὰ ἐξ ἀθέσμων γάμων τούτοις ἐπιτριβέντα μύση· πρὸς τοῦτο δὲ τῶν μὲν τῆς Ῥωμαίων ἁγιωτάτης ἐκκλησίας τὸν τῆς ἀκριβείας τηρηθῆναι κανόνα προτιθεμένων, τῶν δὲ ὑπὸ τῶν τῆς θεοφυλάκτου ταύτης καὶ βασιλίδος πόλεως θρόνον, τὸν τῆς φιλανθρωπίας καὶ συμπαθείας, εἰς ἓν ἀμφότερα μίξαντες πατρικῶς ὁμοῦ καὶ θεοφιλῶς, ὡς μήτε τὸ πρᾷον ἔκλυτον, μήτε στύφον τὸ αὐστηρὸν καταλείψοιμεν, καὶ μάλιστα τοῦ ἐξ ἀγνοίας πτώματος εἰς οὐκ ὀλίγων ἀνδρῶν πλῆθος διήκοντος· συνορῶμεν ὥστε τοὺς μὲν δυσὶ γάμοις περιπαρέντας καὶ μέχρι τῆς πεντεκαιδεκάτης τοῦ διελθόντος Ἰανουαρίου μηνὸς τῆς παρελθούσης τετάρτης Ἰνδικτιῶνος, ἔτους ἑξακισχιλιοστοῦ ἑκατοστοῦ ἐννάτου, δουλωθέντας τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ μὴ ἐκνῆψαι ταύ-

της προελομένους, καθαιρέσει κανονικῇ ὑποβαλεῖν. Τοὺς δὲ τῷ τοιούτῳ μὲν τῆς διγαμίας πάθει περιπεσόντας, πρὸ δὲ τῆς ἡμῶν ἐπιγνώσεως τὸ συμφέρον ἐπεγνωκότας, καὶ τὸ κακὸν ἐξ ἑαυτῶν περικόψαντας, καὶ πόρρῳ τὴν ξένην ταύτην καὶ νόθον συμπλοκὴν ἐκδιώξαντας ἢ καὶ ὧν αἱ κατὰ δεύτερον γάμον γυναῖκες ἤδη τετελευτήκασιν ἢ καὶ αὐτοὶ πρὸς ἐπιστροφὴν εἶδον, μεταμαθόντες τὴν σωφροσύνην, καὶ τῶν πρῴην αὐτοῖς παρανομηθέντων ταχέως ἐπιλαθόμενοι, εἴτε πρεσβύτεροι εἴτε διάκονοι ὄντες τυγχάνοιεν· τούτους ἔδοξε πεπαῦσθαι μὲν πάσης ἱερατικῆς λειτουργίας, ἤτοι ἐνεργείας, ἤδη ἐπὶ ῥητόν τινα χρόνον ἐπιτιμηθέντας· τῆς δὲ τιμῆς τῆς κατὰ τὴν καθέδραν καὶ στάσιν μετέχειν, ἀρκουμένους τῇ προεδρίᾳ καὶ προσκλαίοντας τῷ Κυρίῳ συγχωρηθῆναι αὐτοῖς τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀνόμημα· εὐλογεῖν γὰρ ἕτερον τὸν τὰ οἰκεῖα τημελεῖν ὀφείλοντα τραύματα, ἀνακόλουθον. Τοὺς δὲ γαμετῇ μὲν μιᾷ συναφθέντας, εἰ χήρα ἡ προσληφθεῖσα ἐτύγχανεν, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμῳ ἑνὶ παρανόμως προσομιλήσαντας, τοὐτέστι πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ ὑποδιακόνους, ἤδη ἐπὶ βραχύν τινα χρόνον εἰρχθέντας τῆς ἱερᾶς λειτουργίας καὶ ἐπιτιμηθέντας, αὖθις αὐτοὺς τοῖς οἰκείοις ἀποκαταστῆναι βαθμοῖς, μηδαμῶς ἐν ἑτέρῳ μείζονι προκόπτοντας βαθμῷ, προδήλως διαλυθέντος αὐτοῖς τοῦ ἀθέσμου συνοικεσίου. Ταῦτα δέ, ἐπὶ τοῖς καταληφθεῖσι μέχρι τῆς πεντεκαιδεκάτης, ὡς εἴρηται, τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς τῆς τετάρτης Ἰνδικτιῶνος, ἐν τοῖς προδηλωθεῖσι πταίσμασι καὶ μόνον ἱερατικοῖς ἐτυπώσαμεν, ὁρίζοντες ἀπὸ τοῦ παρόντος καὶ ἀνανεούμενοι τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα, τὸν δυσὶ γάμοις συμπλακέντα μετὰ τὸ βάπτισμα ἢ παλλακὴν κτησάμενον, μὴ δύνασθαι εἶναι ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ· ὡσαύτως καὶ τὸν χήραν λαβόντα ἢ ἐκβεβλημένην ἢ ἑταίραν ἢ οἰκέτιν ἢ τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, μὴ δύ-

νασθαι εἶναι ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ».

Μετάφρασις:

«Ἐπειδὴ ὁ εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος βασιλιάς μας ἔκαμε προσλαλιὰ σ' αὐτὴν τὴν ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδο, ὥστε νὰ παρουσιάσει καθαροὺς καὶ ἄψογους λειτουργοὺς αὐτοὺς ποὺ συγκαταλέγονται στὸν κλῆρο καὶ ποὺ ἐπιτελοῦν τὰ θεῖα μυστήρια γιὰ χάρη τῶν ἄλλων καὶ ἀκόμη (νὰ τοὺς παρουσιάσει) ἀντάξιους τῆς νοερᾶς θυσίας τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ θύματος καὶ ἀρχιερέα καὶ νὰ ἐξαγνίσει τὰ μιάσματα ποὺ προσκολλήθηκαν σ' αὐτοὺς ἐξαιτίας ἄνομων γάμων, κι ἐπειδὴ γι' αὐτὸ τὸ θέμα οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἁγιότατης ἐκκλησίας τῶν Ρωμαίων πρότειναν νὰ τηρηθεῖ ὁ κανόνας τῆς «ἀκριβείας», ἐνῶ οἱ ἐπίσκοποι ποὺ ὑπάγονται στὸ θρόνο τῆς θεοφύλαχτης αὐτῆς καὶ βασιλικῆς πόλης (πρότειναν νὰ τηρηθεῖ) ὁ κανόνας «τῆς φιλανθρωπίας καὶ συμπαθείας», ἐμεῖς ἀφοῦ ἀναμίξαμεν μὲ τρόπον πατρικὸ καὶ ταυτόχρονα ἀγαπητὸ στὸ Θεὸ καὶ τὰ δύο σὲ ἕνα, ὥστε νὰ μὴν ἀφήσουμε οὔτε τὴν πραότητα νὰ εἶναι ὑπερβολικὴ οὔτε τὴν αὐστηρότητα νὰ εἶναι πικρή, τὴ στιγμὴ προπάντων ποὺ τὸ ὀλίσθημα ἐξαιτίας τῆς ἄγνοιας ἔχει ἐπηρεάσει ἕνα σύνολο ὄχι λίγων ἀντρῶν, ὁρίζουμε αὐτοὶ ποὺ ἔχουν παντρευτεῖ δύο φορὲς καὶ ποὺ μέχρι τὶς δέκα πέντε τοῦ περασμένου μήνα Ἰανουαρίου, τὴν περασμένη τέταρτη Ἰνδικτιώνα τοῦ ἔτους ἓξι χιλιάδες ἑκατὸν ἐννέα (ἀπὸ κτίσεως κόσμου) ἦταν ὑποδουλωμένοι στὴν ἁμαρτία καὶ δὲν προτίμησαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπ' αὐτήν, νὰ ὑπόκεινται σὲ κανονικὴ καθαίρεση. Ὅσοι πάλι ἔπεσαν σ' αὐτὸ τὸ πάθημα τῆς διγαμίας, εἶχαν συνειδητοποιήσει ὅμως τὸ συμφέρον τους πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπόφασή μας, καὶ ἀπομάκρυναν τὴν ἁμαρτία ἀπ' τοὺς ἑαυτούς τους καὶ ἀπόδιωξαν μακριὰ αὐτὴν τὴν ξένη καὶ νόθη σχέση ἢ καὶ αὐτοί, τῶν ὁποίων οἱ γυναῖκες ἀπὸ δεύτερο γάμο

ἔχουν κιόλας πεθάνει ἢ καὶ αὐτοὶ ποὺ μόνοι τους μεταστράφηκαν ξαναγυρνώντας στὴν ἐγκράτεια καὶ ξεχνώντας γρήγορα τὶς προηγούμενες παρανομίες τους, αὐτοί, εἴτε πρεσβύτεροι τυχαίνει νὰ εἶναι εἴτε διάκονοι, ἀποφασίσθηκε νὰ παύονται ἀπὸ κάθε ἱερατικὴ λειτουργία, δηλαδὴ ἐνέργεια, τιμωρούμενοι γιὰ κάποιο ὡρισμένο χρονικὸ διάστημα· καὶ νὰ συμμετέχουν στὴν τιμὴ τῆς καθέδρας καὶ στάσης (μαζὶ μὲ τοὺς ἱερωμένους) ἀρκούμενοι στὴν τιμὴ τῆς πρώτης θέσης καὶ προσπέφτοντες μὲ κλάματα στὸν Κύριο, γιὰ νὰ τοὺς συγχωρηθεῖ ἡ ἁμαρτία ποὺ ἔκαναν ἐξαιτίας ἄγνοιας· γιατί εἶναι χωρὶς λογικὴ τὸ νὰ εὐλογεῖ ἄλλον αὐτὸς ποὺ ὀφείλει νὰ φροντίζει τὶς δικές του πληγές. Ἀκόμη ὅσοι παντρεύτηκαν μιὰ γυναίκα, σὲ περίπτωση ποὺ τύχαινε νὰ εἶναι χήρα, καθὼς καὶ ὅσοι μετὰ τὴ χειροτονία τους ἔκαναν ἕνα γάμο παράνομα, δηλαδὴ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι καὶ ὑποδιάκονοι, αὐτοὶ γιὰ κάποιο μικρὸ χρονικὸ διάστημα ν' ἀποκλειστοῦν ἀπὸ τὴν ἱερὴ λειτουργία καί, ἀφοῦ τιμωρηθοῦν, πάλι ν' ἀποκατασταθοῦν αὐτοὶ στοὺς βαθμούς τους καὶ νὰ μὴν προβιβάζονται μὲ κανέναν τρόπο σὲ μεγαλύτερο βαθμό, ἀφοῦ διαλύσουν φανερὰ τὸν παράνομο γάμο. Αὐτὰ τὰ ὁρίσαμε, ὅπως ἔχει εἰπωθεῖ, γιὰ ὅσους στὸ χρονικὸ διάστημα μέχρι τὶς δέκα πέντε τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου, τῆς τέταρτης Ἰνδικτιῶνος, βρέθηκαν στὰ πταίσματα ποὺ προαναφέρθηκαν καὶ μόνο γιὰ ἱερατικούς, ὁρίζοντας ἀπὸ τώρα καὶ ἀνανεώνοντας τὸν κανόνα ποὺ λέει ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ γενικὰ νὰ συγκαταλέγεται στὸν ἱερατικὸ κατάλογο αὐτὸς ποὺ μετὰ τὸ βάφτισμα ἔκανε δύο γάμους ἢ ἀπέκτησε παλλακίδα· παρομοίως καὶ τὸν κανόνα ποὺ λέει, νὰ μὴν μπορεῖ νὰ εἶναι ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ γενικὰ νὰ συγκαταλέγεται στὸν ἱερατικὸ κατάλογο αὐτὸς ποὺ παντρεύτηκε χήρα ἢ γυναίκα διωγμένη ἀπὸ τὸν ἄντρα της ἢ ἑταίρα ἢ ὑπηρέτρια ἢ ἠθοποιό».

Κανὼν 6

Ἀπαγορεύει τὸν γάμον Πρεσβυτέρων καὶ Διακόνων μετὰ τὴν χειροτονίαν.

Κείμενον:

«Ἐπειδὴ παρὰ τοῖς ἀποστολικοῖς κανόσιν εἴρηται, τῶν εἰς κλῆρον προαγομένων ἀγάμων, μόνους ἀναγνώστας καὶ ψάλτας γαμεῖν, καὶ ἡμεῖς τοῦτο παραφυλάττοντες, ὁρίζομεν ἀπὸ τοῦ νῦν μηδαμῶς ὑποδιάκονον ἢ διάκονον ἢ πρεσβύτερον, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ χειροτονίαν, ἔχειν ἄδειαν γαμικὸν ἑαυτῷ συνιστᾷ συνοικέσιον. Εἰ δὲ τοῦτο τολμήσοι ποιῆσαι, καθαιρείσθω. Εἰ δὲ βούλοιτό τις τῶν εἰς κλῆρον προερχομένων, γάμου νόμῳ συνάπτεσθαι γυναικί, πρὸ τῆς τοῦ ὑποδιακόνου ἢ διακόνου ἢ πρεσβυτέρου χειροτονίας, τοῦτο πραττέτω».

Μετάφρασις:

«Ἐπειδὴ ἔχει εἰπωθεῖ μέσα στοὺς ἀποστολικοὺς κανόνες μόνο οἱ ἀναγνῶστες καὶ οἱ ψάλτες νὰ παντρεύονται ἀπ' αὐτοὺς ποὺ προσέρχονται στὸν κλῆρο ἄγαμοι, τοῦτο διατηρώντας κι ἐμεῖς ὁρίζουμε μὲ κανέναν τρόπο ἀπὸ τώρα (καὶ στὸ ἑξῆς) νὰ μὴν ἔχει ἄδεια νὰ ἔρχεται σὲ γάμου κοινωνία ὁ ὑποδιάκονος ἢ ὁ διάκονος ἢ ὁ πρεσβύτερος ὕστερα ἀπὸ τὴ χειροτονία του. Κι ἂν τολμήσει νὰ τὸ κάμει αὐτό, νὰ καθαιρεῖται. Ἂν ὅμως κάποιος ἀπ' αὐτοὺς ποὺ προσέρχονται στὸν κλῆρο θέλει μὲ νόμιμο γάμο νὰ παντρευτεῖ μιὰ γυναίκα, νὰ τὸ κάνει αὐτὸ πρίν νὰ χειροτονηθεῖ ὑποδιάκονος ἢ διάκονος ἢ πρεσβύτερος».

2. Τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πανορθόδοξον Συνέδριον

Τὸ θέμα τοῦ δευτέρου γάμου τῶν κληρικῶν ἐτέθη καὶ συνεζητήθη εἰς τὸ συνελθὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Πανορθόδοξον Συνέδριον κατὰ τὸ ἔτος 1923 μ.Χ., τὸ ὁποῖον καὶ ἔλαβεν ἀπόφασιν ἐπ' αὐτοῦ.

Διὰ Πατριαρχικῆς Ἐπιστολῆς ὑπ' ἀριθμοὺς πρωτοκόλλου 873 καὶ διεκπεραιώσεως 467 τῆς 3ης Φεβρουαρίου 1923 τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Μελετίου Δ΄, ἀπευθυνθείσης πρὸς τοὺς Μακαριωτάτους καὶ Σεβασμιωτάτους Προέδρους τῶν Ἁγίων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, Σερβίας, Κύπρου, Ἑλλάδος καὶ Ρουμανίας, παρεκλήθησαν οἱ Πρόεδροι τῶν Ἁγίων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν *«ὅπως εὐαρεστηθῶσι συγκατατεθῆναι εἰς τὸν καταρτισμὸν Ἐπιτροπῆς ἐξ ἀντιπροσώπων ἑνὸς ἢ δύο ἑκάστης αὐτῶν, ἥτις συνερχομένη ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐθὺς μετὰ τὴν προσεχῆ τοῦ θείου Πάσχα ἑορτήν, μελετήσει μὲν ἐμπεριστατωμένως τό τε ἡμερολογιακὸν καὶ εἴ τι ἄλλο ἐπειγούσης μορφῆς πανορθόδοξον ζήτημα, ὑποδείξει δὲ καὶ τὸν τρόπον τῆς τούτων κανονικῆς ἐπιλύσεως, εἴ γε δηλονότι ἀναγκαῖον ἐστὶ συνελθεῖν τοιάνδε ἢ τοιάνδε Σύνοδον, ἢ ἀρκεῖ εἰς λύσιν κανονικὴν διά τινα ἐξ αὐτῶν καὶ μόνη ἡ συνοδικὴ ἑκάστης ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας ἀπόφασις»* (Διὰ τὸ προαναφερθὲν παράθεμα, ὅπως καὶ πάντα τὰ λοιπὰ παραπέμπομεν εἰς τὰ Πρακτικὰ καὶ Ἀποφάσεις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πανορθοδόξου Συνεδρίου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου 1923, σελ. 6-7).

Ἡ ἐπίσημος ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐγένετο εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐν Φαναρίῳ τὴν Πέμπτην 1ην τοῦ μηνὸς Μαΐου 1923 (τοῦ

Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου) εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Θρόνου, τὴν Πατριαρχικήν.

Τὴν ἐν λόγῳ Ἐπιτροπὴν ἀπετέλουν:

1) Ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Παναγιότης ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Μελέτιος Δ΄, Πρόεδρος.

2) Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως:

α) Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κυζίκου Καλλίνικος.

β) Ὁ Ἐλλογιμώτατος Βασίλειος Ἀντωνιάδης, Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης.

3) Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας:

α) Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κισνοβίου καὶ Χοτίνης Ἀναστάσιος.

β) Ὁ Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεουτίδων Νήσων καὶ Βορείου Ἀμερικῆς Ἀλέξανδρος.

4) Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σερβίας:

α) Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Μαυροβουνίου καὶ Παραθαλασσίας Γαβριήλ.

β) Ὁ Ἐλλογιμώτατος Μιλούτιν Μιλάνκοβιτς, Δρ. καθηγητὴς τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Μηχανικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Βελιγραδίου.

5) Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νικαίας Βασίλειος.

6) Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Δυρραχίου Ἰάκωβος.

7) Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας:

α) Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Ἰούλιος Σκριμπάν.

β) Γερουσιαστὴς Πέτρος Δραγγίτς, τεχνικὸς σύμβουλος.

8) Ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Γερμανός, Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

Οἱ ἀντιπρόσωποι ἀναφέρονται ὡς ἐκτίθενται εἰς τὸν ἀναφερθέντα τόμον.

3. Τίθεται τὸ θέμα

Ὡς ἀνεφέρθη εἰς τὴν προσκλητήριον ἐπιστολὴν τῆς Α.Θ.Π., ἡ Ἐπιτροπή, ὡς ἐκαλεῖτο αὕτη, κατηρτίσθη ἀναλαβοῦσα, ἵνα μελετήσῃ τὸ ἡμερολογιακὸν καὶ πᾶν ἕτερον θέμα ἀπησχόλει τὰς κατὰ τόπους Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας.

Οὕτως εἰς τὴν 6ʹ Συνεδρίαν τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Παρασκευῆς 11ης Μαΐου 1923 ἡ Α.Θ.Π. ἔθεσε πέραν τοῦ ἡμερολογιακοῦ καὶ ἕτερα ἕξ (6) θέματα πρὸς διάσκεψιν καὶ συζήτησιν εἰπών: *«Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα τινὰ ζητήματα, κανονικὰ καὶ ἐκκλησιαστικά, καὶ δὴ τινὰ ἐξ αὐτῶν ἐπειγούσης μορφῆς, καὶ θὰ ἦτο ἀνάγκη, ὅπως ἐπ᾽ αὐτῶν διασκεφθῇ καὶ διατυπώσῃ τὴν γνώμην αὐτῆς ἡ Ἐπιτροπή».*

Μεταξὺ τῶν ἀναφερθέντων θεμάτων τρίτον εἰς τὴν σειρὰν ἐτέθη τὸ ζήτημα τοῦ γάμου τῶν κληρικῶν ὑπὸ τὰς ἑξῆς τρεῖς μορφὰς κατὰ τὴν εἰσήγησιν τῆς Α.Θ.Π.

α΄. Τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα καὶ ὁ γάμος.

Διὰ τὰς ἄλλας ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας τὸ ζήτημα τοῦτο ἔχει ἀκόμη μόνον θεωρητικὴν μορφήν, διὰ τὴν Ρωσικὴν ὅμως Ἐκκλησίαν τὴν στιγμὴν ταύτην προσέλαβε καὶ πρακτικὴν σημασίαν, διότι ἐξ ἐκθέσεως τοῦ ἐν Μόσχᾳ ἡμετέρου ἀντιπροσώπου πληροφορούμεθα, ὅτι ἐχειροτονήθησαν ἐντὸς τῶν τελευταίων μηνῶν 21 ἔγγαμοι ἱερεῖς εἰς Ἐπισκόπους, χωρὶς νὰ ἀποστῶσι τῆς μετὰ τῶν συζύγων αὐτῶν περαιτέρω συμβιώσεως ὡς ἀπαιτεῖ ὁ σχετικὸς τῆς Πενθέκτης Κανών.

β΄. Ὁ δεύτερος γάμος τῶν ἐν χηρείᾳ Διακόνων καὶ Ἱερέων.

Τὸ *ζήτημα τοῦτο εἶναι τεθειμένον ὑπό τε τῆς Σερβικῆς καὶ τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας, μάλιστα ὑπὸ τῆς πρώτης ὑπὸ ἐπείγουσαν μορφήν.*

γ΄. Ἐὰν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ὑφίσταται προτεραιότης τῶν δύο μυστηρίων: γάμου καὶ ἱερωσύνης.

Ἡ πρᾶξις τῆς Ἐκκλησίας θέλει νὰ προηγῆται τὸ τοῦ γάμου μυστήριον τοῦ τῆς ἱερωσύνης. Δεδομένου ὅτι ὁ 10ος κανὼν τῆς Ἀγκύρας ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Διακόνους τὸν γάμον, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἰσχὺν καὶ δὴ μετὰ ἐπεκτάσεως, ὡς ζητεῖται ὑπὸ πολλῶν;

Εἰς τὴν αὐτὴν συνεδρίαν ὁ Μητροπολίτης Μαυροβουνίου περιγράφει πῶς ἐνεφανίσθη τὸ θέμα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Σερβίας καὶ τὰς σοβαρὰς πιέσεις τῶν ἐν χηρείᾳ διατελούντων κληρικῶν τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας, ἵνα ἐπιτραπῇ αὐτοῖς ἡ σύναψις δευτέρου γάμου.

Ἀφορμώμενος ἐκ τῆς ἐπειγούσης ἀνάγκης μιᾶς τακτικῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρὸς ἐπίλυσιν τῶν παρουσιαζομένων σοβαρῶν ζητημάτων, εὐθὺς ἀμέσως διετύπωσε τὸ αἴτημα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σερβίας, ὅπως ἐπιτραπῇ νὰ τελοῦν οἱ κληρικοὶ τῆς δικαιοδοσίας αὐτῆς δεύτερον γάμον. Ἐτόνισε διὰ τὸ τεθὲν θέμα τοῦ δευτέρου γάμου τῶν χηρευόντων κληρικῶν τὰ ἑξῆς: *«Ὁ σύλλογος τῶν ἱερέων ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ μεγάλης μερίδος τοῦ λαοῦ καὶ ὑπὸ κύκλων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ζητεῖ τὴν ἄμεσον λύσιν τοῦ ζητήματος. Μᾶς ἔδωκε μάλιστα προθεσμίαν μέχρι τοῦ λήξαντος Ἀπριλίου καὶ μόνον τὸ ἐπικαίρως ἀποσταλὲν γράμμα τῆς Α.Θ. Παναγιότητος ὤπλισεν ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἔλαβε πρόνοιαν καὶ περὶ τοῦ ζητήματος, τὸ ὁποῖον τοὺς ἐνδιαφέρει, καὶ τοιουτοτρόπως κατωρθώθη ἡ ἀνα-*

βολὴ πάσης ἀπὸ μέρους αὐτῶν ἀποφάσεως καὶ ἐνεργείας, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι τὸ Πανορθόδοξον Συνέδριον θὰ φθάσῃ εἰς μίαν εὐνοϊκὴν ἀπόφασιν. Ἐὰν τὸ Πανορθόδοξον Συνέδριον δὲν δυνηθῇ νὰ λάβῃ ἀπόφασιν ἀντικειμενικὴν πρὸς τὰς κανονικὰς διατάξεις, ἡ Σερβικὴ Ἐκκλησία φρονεῖ ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτραπῇ ἡ χρῆσις τῆς οἰκονομίας ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ καὶ ἀνατεθῇ π.χ. εἰς ἡμᾶς, ὅπως, μετ' ἐκτίμησιν τῶν ἑκάστοτε παρουσιαζομένων περιπτώσεων, ἐπιτρέπωμεν ἢ ὄχι τὸν β΄ γάμον τῶν ἐν χηρείᾳ κληρικῶν».

Ἐν συνεχείᾳ διεξήχθη διάλογος μεταξὺ τῶν δύο Ἱεραρχῶν, τῆς Α.Θ.Π. καὶ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μαυροβουνίου, περὶ τοῦ θέματος. Ἐκ τοῦ διαλόγου διαφαίνεται ἡ διάθεσις τῆς Α.Θ.Π., ἵνα διευκολύνῃ τὴν Σερβικὴν Ἐκκλησίαν.

Εἰς τὴν συζήτησιν παρενέβη καὶ ὁ Ἀρχιμανδρίτης Σκριμπάν, ἀντιπρόσωπος τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας, ὑποστηρίξας ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν πρέπει νὰ λαμβάνῃ ἀποφάσεις παρασυρομένη ὑπὸ τῶν ρευμάτων τῆς ἐποχῆς δικαιολογουμένας ὑπὸ τῶν περιστάσεων, παραβιάζουσα ἀρχαίους θεσμούς, ἐπισημάνας ὅτι φρονεῖ, ἐὰν ἡ Ἐπιτροπὴ λάβῃ ἀπόφασιν ἐπιτρέπουσαν τὸν δεύτερον γάμον τῶν κληρικῶν, δυσκόλως θὰ γίνῃ δεκτὴ αὐτὴ ἡ ἀπόφασις ὑπὸ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Φαίνεται περίεργος ἡ στάσις τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας, διότι ἐξεπροσώπει Ἐκκλησίαν, ἥτις ἐζήτει νὰ ἐπιτραπῇ ὁ δεύτερος γάμος εἰς τοὺς ἐν χηρείᾳ κληρικούς.

Ἡ Α.Θ.Π. διευκρίνησεν, ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ εἰργάζετο ὡς ὁμὰς ἐργασίας καὶ ἐπαφίεται εἴτε εἰς Πανορθόδοξον Σύνοδον εἴτε εἰς τὰς τοπικὰς Συνόδους τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τὸ δικαίωμα νὰ δεχθοῦν ἢ νὰ ἀπορρίψουν τὰ ἀποφασισθέντα.

Κατὰ τὴν γ΄ Συνεδρίαν τῆς Παρασκευῆς 18 Μαΐου 1923 (μετὰ μίαν ἑβδομάδα ἀπὸ τῆς προηγουμένης Συνεδρίας) ἀφί-

χθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἐλλογιμώτατος Δραγομῆρος Δημητρέσκου, Ἄρχων Νομοφύλαξ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καθηγητὴς τῆς Θεολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βουκουρεστίου, καὶ προσεκλήθη εἰς τὴν Ἐπιτροπήν, ἵνα *«διὰ τῶν γνώσεων αὐτοῦ συμβάλληται εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς».*

Λαβὼν τὸν λόγον οὗτος ὡμίλησεν ἐνθουσιωδῶς διὰ τὴν σύναξιν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς ὡς ἀποβλέπουσαν εἰς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ ἐδάφους πρὸς σύγκλησιν μιᾶς Πανορθοδόξου Συνόδου, ἥτις ἔδει, ἵνα ἀποφανθῇ ἐπὶ εἰκοσάδος πλέον ἑνὸς θεμάτων, ἐν οἷς ὡς δέκατον πέμπτον ἀνέφερε τὸν δεύτερον γάμον τῶν χηρευόντων ἱερέων καὶ ἐν γένει τὸν γάμον τοῦ ἱερατείου ὁλοκλήρου τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὸν Δημητρέσκου ἡ Πανορθόδοξος Σύνοδος δέον *«νὰ ἀποφανθῇ, ἐὰν τὸ μυστήριον τοῦ γάμου δύναται νὰ εἶναι πρόσκομμα εἰς τὴν ἀνύψωσιν εἰς τοὺς βαθμοὺς πάντας τῆς ἱερωσύνης, ἤτοι τοῦ Διακόνου, τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ τοῦ Ἐπισκόπου, ἀφοῦ ἤδη ἀναγνωρίζομεν ὅτι τίμιος ἐστὶν ὁ γάμος καὶ μυστήριον τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τυγχάνει καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι δὲ αὐτῆς οὐδέποτε ἐθεωρήθη ὡς κώλυμα καὶ δι' αὐτὴν ἔτι τὴν ἀρχιερωσύνην».*

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι καὶ οὗτος ἐνεφορεῖτο ὑπὸ πνεύματος εὐμενοῦς πρὸς τὴν ἀναθεώρησιν τῆς ὑφισταμένης κανονικῆς θέσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἀπαγορευούσης τὸν δεύτερον γάμον τῶν κληρικῶν.

Ἐν συνεχείᾳ κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ Μητροπολίτου Δυρραχίου, ἀντιπροσώπου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, γενομένης συζητήσεως, ἡ σύναξις ἡ συγκληθεῖσα ὡς Ἐπιτροπὴ ἢ Ὁμὰς ἐργασίας μετωνομάσθη εἰς *«Πανορθόδοξον Συνέδριον».*

Ἐν τῇ ε΄ Συνεδρίᾳ τῆς Τετάρτης 23 Μαΐου 1923 ἐδόθη ὁ λόγος εἰς τὸν Ἐλλογιμώτατον κ. Δημητρέσκου καὶ ἐξέθεσε τὴν

ἄποψιν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ θέματος. Οὗτος διετύπωσε τὴν ἄποψιν ὅτι τὸ ζήτημα τοῦ δευτέρου γάμου τῶν ἱερέων εἶναι λίαν ζωτικὸν ζήτημα διὰ τὴν Σερβικὴν καὶ τὴν Ρουμανικὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ κατά τινα τρόπον καὶ διὰ τὴν Ρωσικήν.

Εἰς τὴν εἰσήγησιν αὐτοῦ ἀνέπτυξε τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ ὑπέρ ἐκφράσεως εὐνοϊκῆς γνώμης τοῦ Πανορθοδόξου Συνεδρίου διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ὑφ' ἃς διετέλουν συνθηκῶν αἱ Ἐκκλησίαι καὶ ὁ ἱερὸς κλῆρος εἰς τὰς ἀμέσως καὶ ἐντόνως ἐνδιαφερομένας Ἐκκλησίας.

Εἰς τὸν διεξαχθέντα διάλογον μεταξὺ τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ καθηγητοῦ Δημητρέσκου ἐκ Ρουμανίας ὁ καθηγητὴς διευκρίνησεν, ὅτι θεωρεῖ τὸν δεύτερον γάμον τῶν χηρευόντων ἱερέων ὡς κατ' οἰκονομίαν ἐπιτρεπόμενον ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἐκτιμώσης τὰς ὑφισταμένας ἀνάγκας, καὶ ὅτι δὲν δέχεται, ὅτι τὸ Μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης προηγεῖται ἔναντι τοῦ Μυστηρίου τοῦ Γάμου, ὥστε νὰ ἀποκλείῃ τοῦτο.

4. Ἡ ἐξέτασις τοῦ θέματος

Τὸ θέμα συνεζητήθη ἐκτενῶς εἰς τὴν στ΄ Συνεδρίαν τῆς 25ης Μαΐου 1923 ὡς πρῶτον θέμα τῆς ἡμερησίας διατάξεως τοῦ Πανορθοδόξου Συνεδρίου.

Ὁ λόγος ἐδόθη εἰς τὸν Σεβασμιώτατον Μαυροβουνίου, ἐκπρόσωπον τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας, ὅστις κατέθεσεν ὑπόμνημα, ὅπερ ἀνεγνώσθη.

Εἰς τὸ ὑπόμνημα αὐτοῦ ὁ Σεβασμιώτατος Μαυροβουνίου περιγράφει διὰ ζωηρῶν καὶ μελανῶν χρωμάτων τὴν μορφὴν

τοῦ προβλήματος τῶν διατελούντων ἐν χηρείᾳ ἐγγάμων κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σερβίας, τὴν ὁποίαν ἐπεβεβαίωσεν ἡ Ἁγία Ἀρχιερατικὴ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σερβίας. Αὕτη *«εὑρίσκεται ἐνώπιον μεγάλου καὶ ὀδυνηροῦ διλήμματος. Διότι ἐξ ἑνὸς ἔχει πρὸ ἑαυτῆς σαφῆ καὶ ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς ἀνυποίστου συμφορᾶς, καὶ ἐξ ἄλλου τὰς σαφεῖς καὶ θετικὰς διατάξεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων καὶ διὰ πᾶσαν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ὑποχρεωτικῶν, αἵτινες δὲν ἐπιτρέπουσιν ὅπως εἰσακούσῃ τῶν παρακλήσεων τοῦ ἱερατείου καὶ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς χηρεύσαντας ἱερεῖς νὰ νυμφευθῶσιν ἐκ νέου».*

Ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζει πρῶτον τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ γάμου μετὰ τὴν χειροτονίαν ἱστορικῶς καὶ κανονικῶς καταλήγων εἰς τὰ συμπεράσματα, ὅτι αἱ κανονικαὶ διατάξεις, αἵτινες ἀπαγορεύουν τὸν γάμον μετὰ τὴν χειροτονίαν, δὲν ἐπικαλοῦνται ἀνώτερόν τι κῦρος, δὲν προέρχονται ἐκ θείου δικαίου καὶ δὲν δύνανται νὰ ἔχουν δογματικὸν χαρακτῆρα, στηρίζονται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μόνον ἐπὶ λόγων ἐκκλησιαστικῆς τάξεως.

Εἰς τὸ ὑπόμνημα αὐτοῦ ἀναφέρει περιπτώσεις καθ' ἃς δίγαμοι ἐχειροτονήθησαν Ἐπίσκοποι.

Ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος Α΄ (402-417 μ .Χ.) ἐν τῇ ιζ΄ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ Ἐπισκόπους ἐλέγχει καὶ κατακρίνει τὴν διγαμίαν καὶ ὅτι πολλοὶ νυμφευμένοι μετὰ χηρῶν οὐχὶ μόνον εἰσῆλθον εἰς τὸν κλῆρον, ἀλλὰ ἀνῆλθον μέχρι τοῦ ἀνωτάτου βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης.

Ὁ Ἱππόλυτος Ρώμης (217-235 μ.Χ.) καταγγέλλει τὸν Ρώμης Κάλλιστον (218-223μ.Χ.) εἰς τὸ δωδέκατον κεφάλαιον τοῦ ἐνάτου βιβλίου τοῦ ἔργου *«Τοῦ κατὰ πασῶν αἱρέσεων ἐλέγχου»* ὅτι *«ἐπὶ τούτου ἤρξαντο ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι δίγαμοι καὶ τρίγαμοι καθίστασθαι εἰς κλήρους· εἰ δὲ καί τις ἐν κλήρῳ ὢν γαμοίη, μένειν τὸν τοιοῦτον ἐν τῷ κλήρῳ ὡς μὴ*

ἡμαρτηκότα, ἐπὶ τούτῳ φάσκων εἰρῆσθαι τὸ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου ρηθέν "σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην;"» (Ρωμαίους ιδ΄ 4) (Β.Ε.Π.Ε.Σ. Ἔκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1955, τόμος 5, σελ. 352).

Ὁ Θεοδώρητος Κύρου (393-460 μ.Χ.) γράφων ἐν τῇ 110ῃ ἐπιστολῇ αὐτοῦ τῷ Δόμνῳ ἐπισκόπῳ Ἀντιοχείας (τῷ 6΄ 443-450 μ.Χ.) ἀμύνεται τῆς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας ὅτι ἐχειροτόνησε *«ψήφῳ μὲν τῶν τῆς Φοινίκης θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων πεισθείς»* τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Εἰρηναῖον *«τόν τε ζῆλον καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν καὶ τὴν φιλοπτωχίαν καὶ τὰς ἄλλας αὐτῷ συνειδὼς ἀρετάς, καὶ πρὸς τούτοις τὴν τῶν δογμάτων ὀρθότητα. Εἰς δὲ τὸ τῆς διγαμίας, τοῖς πρὸ ἡμῶν ἠκολουθήσαμεν. Καὶ γὰρ ὁ τῆς μακαρίας καὶ ὁσίας μνήμης Ἀλέξανδρος (Ἀντιοχείας), ὁ τὸν ἀποστολικὸν τοῦτον διακοσμήσας θρόνον, σὺν τῷ μακαριωτάτῳ Ἀκακίῳ τῆς Βεροίας ἐπισκόπῳ, τὸν τῆς μακαρίας μνήμης Διογένη ἐχειροτόνησαν δίγαμον ὄντα· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ μακάριος Πραῦλιος, Δομνῖνον τὸν Καισαρείας δίγαμον ὄντα. Ἔθει τοίνυν ἠκολουθήσαμεν, καὶ ἀνδράσιν ἐπισήμοις καὶ ἐπὶ γνώσει καὶ βίῳ πολυθρυλήτοις»* (PG 83, στ. 1304-1305, Κ.Ε.Π.Ε. Ἀθῆναι 1992).

Καταλήγων ὁ Μητροπολίτης Μαυροβουνίου διετύπωσε τὴν ἄποψιν ὅτι:

«Ἡ Ἐκκλησία δηλαδὴ ἤθελε νὰ ἐξασφαλίσῃ πρὸ τῆς χειροτονίας τὸ ζήτημα τοῦ βίου τῶν χειροτονημένων καὶ τὴν ἀποτροπὴν τοῦ ἐνδεχομένου σκανδάλου, γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι ἐκ λόγων τοιαύτης βεβαίως προνοίας ὑποδεικνύεται ὅτι εἰς τοὺς ἱερατικοὺς βαθμοὺς ἐκλέγονται γηραλέα πρόσωπα (διὰ τὰς διακονίσσας ὁ Ἀπόστολος Παῦλος Α΄ Τιμόθεον ἀπαιτεῖ ἡλικίαν 60 ἐτῶν) συμπεραίνει ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις λοιπὸν αὕτη εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἡ Ἐκκλησία δύναται ἵνα μεταβάλῃ αὐτήν».

Διὰ τὸ θέμα τῆς χειροτονίας τῶν διγάμων ὁ Σεβασμιώτατος Μαυροβουνίου θεωρεῖ ὅτι ἡ διάταξις τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς χειροτονίας τῶν διγάμων στηρίζεται εἰς τὴν ἐπανειλημμένην φράσιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Α΄ Τιμ. γ΄ 2 καὶ Τίτον α΄ 6), καθ' ἣν ὁ Ἐπίσκοπος, ὁ Πρεσβύτερος ἢ ὁ Διάκονος πρέπει νὰ εἶναι ἀνὴρ μιᾶς γυναικός, ἐκθέτων καὶ σχολιάζων ὀκτὼ ἑρμηνείας τῆς ἀποστολικῆς ταύτης διαταγῆς, ἐξ ὧν αἱ ὑπὲρ τοῦ γάμου τῶν χηρευόντων ἱερέων ἑρμηνεῖαι αὐτοῦ σημαίνουν ἀπαγόρευσιν ἢ τῆς ταυτοχρόνου πολυγαμίας (πολλαὶ νόμιμοι γυναῖκες ἢ ἐκτὸς τῆς νομίμου καὶ μὴ νόμιμος) ἢ τῆς διαδοχικῆς (γάμος μετὰ διάζευξιν).

Κατὰ τὸν Σεβασμιώτατον Μαυροβουνίου *«Οὐχ ἧττον ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου δὲν ἐξάγεται σαφῶς ἂν ἀπαγορεύηται ἢ ὄχι ὁ δεύτερος γάμος τῶν κληρικῶν καὶ ἑπομένως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις στηρίζεται ἐπὶ διατάξεως ρητῆς τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Αὐτοὶ οἱ κανόνες οἵτινες ὥρισαν τὴν ἀπαγόρευσιν δὲν ἐπικαλοῦνται κατὰ τὴν διατύπωσιν αὐτῆς τοὺς Ἀποστολικοὺς λόγους».*

Ὁ εἰσηγητὴς Μητροπολίτης ἀνέφερεν, ὅτι εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐλλείπουσι παραδείγματα διγάμων κληρικῶν. Διαπιστοῦμεν ὅμως, ὅτι αἱ περιπτώσεις αὗται ἀναφέρονται πάντοτε ἐλεγχόμεναι καὶ κατακρινόμεναι.

Κατέληξε ζητῶν νὰ ἐπιτραπῇ ὁ γάμος τῶν χηρευόντων κατ' οἰκονομίαν καὶ ὑπὸ συγκεκριμένην διαδικασίαν προτείνας τὰς ἀκολούθους προτάσεις προσωρινῆς λύσεως τοῦ ζητήματος:

«Α΄. Ἡ Ἁγία Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, μένουσα καὶ ἐφεξῆς ἐπὶ τῆς κανονικῆς βάσεως τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ δευτέρου γάμου εἰς τοὺς χηρεύοντας ἱερεῖς, ἀλλ' ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὴν δεινὴν θέσιν τῶν χηρευόντων κληρικῶν ἐν τῇ σημερινῇ ἐποχῇ, θεωρεῖ ὡς ἱερὸν αὐτῆς καθῆκον ὅπως εἰς τοὺς χηρεύοντας ἱερεῖς καὶ

διακόνους καὶ πρὸ τῆς συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου χορηγήσῃ ταχεῖαν βοήθειαν, ἐπιτρέπουσα διὰ τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς ἐξαιρετικῶς τὴν σύναψιν δευτέρου γάμου εἰς ἐκείνους ἐκ τῶν χηρευόντων ἱερέων καὶ διακόνων, οἱ ὁποῖοι κατὰ γνωμοδότησιν καὶ σύστασιν τοῦ οἰκείου Ἀρχιερέως τῇ κρίσει καὶ ἀποφάσει τῆς ἁρμοδίας Ἱερᾶς Συνόδου ἤθελον κριθῇ ἄξιοι τῆς ἐπιεικείας καὶ συγκαταβάσεως ταύτης τῆς Ἐκκλησίας.

Β΄. Ἡ ἐκτέλεσις τῶν τοιούτων γάμων χηρευόντων κληρικῶν ὡς τι ἐξαιρετικῶς καὶ κατ' οἰκονομίαν ἐπιτρεπόμενον δέον ἵνα γίνηται ἄνευ πομπῆς καὶ ἐπιδείξεων καὶ δὴ οὐχὶ ἐν τῷ ναῷ, ἀλλ' εἴτε ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἱερέως εἴτε ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ οἰκήματι.

Γ΄. Ἡ ἀπόφασις αὕτη δύναται νὰ ἐφαρμόζηται μόνον ὅπου ὑπάρχει σπουδαία καὶ ἐπείγουσα ἀνάγκη πρὸς χρῆσιν τῆς οἰκονομίας ταύτης, μέχρι τῆς συγκλήσεως τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἥτις θὰ ἐξενέγκῃ ἁρμοδίως καὶ ἐγκύρως ὁριστικὴν κανονικὴν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀπόφασιν».

Ἐν συνεχείᾳ ὁ λόγος ἐδόθη εἰς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην Σκριμπὰν ἀντιπρόσωπον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας, ὅστις καὶ οὗτος κατέθεσε σχετικό ὑπόμνημα.

Ἐν αὐτῷ ὁ Ἀρχιμανδρίτης Σκριμπὰν ἐκθέτει τὴν κατάστασιν τῶν ἐγγάμων Ἱερέων τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας ὡς ἦτο πρὸ τοῦ α΄ παγκοσμίου πολέμου καὶ ὡς διεμορφώθη αὕτη μετ' αὐτὸν κατόπιν δραστηριοποιήσεως τῶν ἐν χηρείᾳ ἱερέων.

Ἡ Ρουμανικὴ Ἐκκλησία εὑρίσκετο πρὸ δύο λύσεων: ἢ νὰ ἐπιτρέψῃ τὸν δεύτερον γάμον εἰς τοὺς κληρικοὺς ἢ νὰ καθαιρέσῃ τοὺς μετὰ παλλακίδων συζῶντας Ἱερεῖς.

Ἐπιχειρηματολογεῖ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ διοικῇ τὰς ψυχὰς ἐφαρμόζουσα τὰς ἀπολύτους ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ ὠθοῦσα τοὺς πιστοὺς πρὸς τὴν τελειότητα καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ εὐαγγελικοῦ βίου.

Ἐκ τούτου, ἐτόνισεν ὅτι τὸ Πανορθόδοξον Συνέδριον ἔδει ἵνα ἐξετάσῃ, ἐὰν ἠδύνατο νὰ λύσῃ τὸ θέμα ἐπὶ βάσεως ἀρχῶν, διότι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θίξῃ ἐπ' ἐλάχιστον τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἔφερεν ὡς παράδειγμα τὸν γάμον. Ἡ ἀρχὴ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας εἶπε: εἶναι, ὅτι ὁ μετὰ τιμῶν γενόμενος γάμος εἶναι πάντοτε ὁ πρῶτος γάμος, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ κατάστασις τῆς χηρείας ἐξετιμᾶτο ὡς κατάστασις ἐνάρετος. Σκεπτομένη ὅμως ἡ Ἐκκλησία κατ' ἀνοχὴν ἐπέτρεψε τὸν δεύτερον καὶ τὸν τρίτον γάμον. Ἀλλὰ ὅτι τοῦτο γίνεται ἐκ πνευματικῆς ἀνοχῆς, ἐξ ἀνάγκης καὶ οὐχὶ ἐξ ἀρχῆς καταφαίνεται ἐκ τῆς τελετῆς αὐτῆς τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου γάμου, ἥτις δὲν ἔχει τὴν πομπὴν τοῦ πρώτου γάμου καὶ ἥτις περικλείει τοὐναντίον ἐπίπληξιν πρὸς τοὺς τελοῦντας τοιούτους γάμους.

Ὑπεστήριξεν ὅτι *«ἐκ τῆς συνειδήσεως τῆς ἀρχῆς δὲν παρεχωρεῖτο ἡ τοιαύτη ἀνοχὴ εἰς τοὺς ἱερεῖς, διότι ἐν τῇ ἰδιότητι αὐτῶν ὡς ποιμένων ἔδει νὰ ἐφαρμόζωσιν αὐστηρῶς τὰς χριστιανικὰς ἀρχάς. Ἰδοὺ ὅμως ὅτι τὸ ζήτημα παρουσιάζεται ἐνταῦθα ὡς ζήτημα μεγάλης ἀνάγκης. Δὲν δύναται ἆρά γε ἡ Ἐκκλησία νὰ κάμῃ χρῆσιν τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνάγκης ὡς ἔπραττε μέχρι τοῦδε;».*

Τὴν πρότασιν αὐτοῦ διετύπωσεν ὡς ἑξῆς:

«Φρονῶ ὅτι δύναται νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ βεβαιοῦσα ἅμα τὴν ἰσχύν τῆς ἀρχῆς, ἥτις δέον νὰ κηρυχθῇ ὡς τοιαύτη, ὡς ἰδανικὸν πρὸς πραγματοποίησιν.

Ὡς ἐκ τούτου, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, δὲν πρέπει νὰ φέρωμεν τὴν συζήτησιν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν κανόνων, ἐὰν ἰσχύωσι δηλαδὴ ἢ ὄχι, διότι ὡρισμένως ἰσχύουν καὶ ἁγιάζουν τὴν ἀρχήν. Ἡ Ἐκκλησία δὲν πρέπει νὰ τοὺς καταργήσῃ, ἀλλὰ νὰ παραχωρήσῃ οἰκονομίαν τινά, ἣν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναστείλῃ κατὰ βούλησιν. Οἱ Κανόνες παραμένουν ἐν ἰσχύϊ ἐκφράζοντες τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ πράξω-

μεν εἶναι νὰ διατηρήσωμεν τοὺς κανόνας, βεβαιοῦντες τὴν ἰσχύν αὐτῶν, τὴν ἁρμοδιότητά των εἰς τὸ καθοδηγεῖν τὴν ζωήν. Ἀλλ' ὠθούμενοι ὑπὸ τῆς ἀνάγκης, ἥτις εἶναι ἐπίσης ἀρχὴ ὑπάρχουσα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, νὰ κάμωμεν χρῆσιν τῆς ἀνοχῆς, εἰς λίαν περιωρισμένας καὶ καλῶς μεμελετημένας περιπτώσεις. Ἐπειδὴ οἱ ἱερεῖς εἶναι ποιμένες καὶ ἑπομένως ὑποκείμενοι εἰς ἀλλοίαν τῆς τῶν λαϊκῶν πειθαρχίαν, δὲν πρέπει νὰ τοῖς ἐπιτρέπηται πάντοτε ὁ 2ος γάμος, ὡς εἰς πάντα λαϊκόν, ἀλλ' ὑπό τινας ὅρους, μέχρις ὡρισμένης ἡλικίας, καὶ μετὰ τὴν ἐξέτασιν ἑκάστης περιπτώσεως ἰδιαιτέρως ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου ἢ τῆς συνόδου τῶν Ἐπισκόπων».

Μετ' αὐτοὺς ἐτοποθετήθη ἡ Α.Θ.Π. καὶ ἐξέθεσε τὴν γνώμην τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐφαίνετο διϊσταμένον ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς οἰκονομίας, νὰ ἐπιτραπῇ ὁ δεύτερος γάμος τῶν χηρευόντων κληρικῶν *«τῶν μὲν ἀποκρουόντων τῶν δὲ δεχομένων τὴν οἰκονομίαν».*

Ὁ Μητροπολίτης Δυρραχίου Ἰάκωβος, ἀντιπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐπεφυλάχθη νὰ λάβῃ θέσιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος, διότι ὡς εἶπε, δὲν εἶχε *«τὴν συγκεκριμένην ἄποψιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας»* δηλώσας ὅτι *«ὁ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ἀντιπροσωπεύων ἀτενίζει τὸ ἐν λόγῳ ζήτημα μὲ ὄμμα ἴσης προσοχῆς πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν λοιπῶν Ἁγιωτάτων Ἐκκλησιῶν».*

Ἐν συνεχείᾳ ἐπικαλούμενος τὴν ἀπόφασιν τῶν Πατέρων τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, οἵτινες διὰ νὰ προλάβουν ἐπιβλαβεῖς σκανδαλισμοὺς συνειδήσεων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀντινομοθετήσουν πρὸς τὸν Ἀπόστολον Παῦλον (διότι, ὡς εἶπεν, ὅσον καὶ ἂν λέγουσιν οἱ Πατέρες *«οὐκ ἀντινομοθετοῦντες»*, ἀντενομοθέτησαν παρακωλύσαντες τὸ ἔγγαμον τῶν Ἐπισκόπων, παρὰ τὴν ρητὴν διάταξιν αὐτοῦ).

Ἐτάχθη ὑπέρ τῆς γνώμης, ὅτι *«ἡ ποιμαίνουσα Ἐκκλησία τῆς σήμερον διὰ τοὺς αὐτοὺς καὶ πολλῷ μείζονας ἢ τότε λόγους, τῆς ἄρσεως δηλονότι ἐκ τοῦ μέσου ποικιλωνύμων σκανδάλων καὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὄχι μόνον δύναται, ἀλλὰ καὶ ὀφείλει νὰ ἐπιτρέψῃ τὸν δεύτερον γάμον τῶν ἐν χηρείᾳ κληρικῶν μόνον, ἐννοεῖται, μετὰ θάνατον τῆς συζύγου αὐτῶν καὶ οὐχὶ ἀπολύτως».*

Τὸν λόγον ἔλαβε ὁ Ἀρχιμανδρίτης Σκριμπάν, ἀντιπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας, ὅστις δι' ἑρμηνευτικῶν ἐπιχειρημάτων ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς εἰσηγήθη ἕνεκα τῆς κρισιμότητος τῆς καταστάσεως νὰ ἐπιτραπῇ ὁ δεύτερος γάμος τῶν χηρευσαμένων κληρικῶν, ἐὰν δὲν δύνανται νὰ μένωσιν ἐν χηρείᾳ, μέχρι τῆς συγκλήσεως Ὀρθοδόξου Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Σκριμπὰν ἀναφέρει τὰς περιπτώσεις τοῦ διαζυγίου καὶ τοῦ ὅρκου, δι' ἃς εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν ἀσκεῖται οἰκονομία ἕνεκα τῆς ἀσθενείας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Ὁ Μητροπολίτης Κυζίκου ἀντιπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπεστήριξεν, ὅτι αἱ κανονικαὶ διατάξεις εἶναι σαφεῖς, καὶ παρὰ τὰς λεπτολόγους καὶ εὐφυεῖς ἑρμηνείας αὐτῶν ἡ εὐθεῖα ἔννοια ἡ προσπίπτουσα εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀναγνώστου εἶναι ὅτι ἀπαγορεύεται ἡ διγαμία τοῦ κλήρου.

Ἐπεσήμανεν ὅτι: *«Τὰ ἀναγνωσθέντα ὑπομνήματα τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Σερβικῆς καὶ τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας οὐδεμίαν καταλιμπάνουσιν ἀμφιβολίαν. Δὲν πρόκειται πλέον περὶ σκανδάλων ἀλλὰ περὶ μπολσεβικικῆς στάσεως καὶ ἐξεγέρσεως τοῦ χηρεύοντος κλήρου ἐπαπειλοῦντος τὸν ὅλον ὀργανισμὸν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἐφαρμόσωμεν τὸ Ρωμαϊκὸν ἀξίωμα salus patriae suprema lex esto (Ἡ σωτηρία τῆς πατρίδος εἶναι ὁ ὑπέρτατος νόμος). Ἐπρότεινεν ὅτι: Ἡ σωτηρία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἕνα ὑπέρ-*

τατον νόμον καὶ πλαγιάζοντες κατ' οἰκονομίαν τὰς κανονικὰς διατάξεις νὰ θεσπίσωμεν οὐχὶ γενικὸν νόμον ἢ κανόνας, καθ' ὅσον τοῦτο ἀπόκειται μόνῃ τῇ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ, ἀλλὰ νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὡς προσωρινὸν μέτρον ἀνάγκης οὐχὶ εἰς τοὺς ἐπισκόπους ἀλλὰ εἰς τὰς Συνόδους τῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν ὅπως ἐν ἑκάστῃ εἰδικῇ περιπτώσει σταθμίζουσα τοὺς λόγους καὶ τὰς συνθήκας καὶ τὰς περιστάσεις ἐπιτρέπωσι τὸν δεύτερον γάμον τῶν χηρευσάντων κληρικῶν, ἐὰν δὲν δύνανται νὰ παραμένωσιν ἐν χηρείᾳ, μέχρι τῆς συγκλήσεως Ὀρθοδόξου Οἰκουμενικῆς Συνόδου».

Ἠκολούθησεν ἡ εἰσήγησις τοῦ Ἐλλογιμωτάτου Βασιλείου Ἀντωνιάδου, καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ ἐκπροσώπου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Ἀνεφέρθη εἰς τὴν μελέτην τοῦ θέματος εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν Χάλκης καὶ διετύπωσε τὴν ἄποψιν ὅτι: *«Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ταῦτα πάντα δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν εἰς τὸ σημεῖον ὅτι εἶναι δυνατόν, μέχρις ὅτου συγκληθῇ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, νὰ ἐπιτραπῇ εἰς ἑκάστην αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν νὰ πράττῃ κατ' οἰκονομίαν ὅ,τι ἂν συμφώνως πρὸς τὰς περιστάσεις κρίνῃ ἀναγκαῖον καὶ συμφέρον αὐτῇ».*

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Μητροπολίτης Νικαίας, ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, κατέθεσεν ἐκτενές ὑπόμνημα. Εἰς τοῦτο ἀνεφέρθη εἰς τὴν ἀνάγκην ρυθμίσεως τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων διὰ κανόνων ἐξυψούντων τὸν βίον αὐτῶν.

Ἐν συνεχείᾳ ἔλαβε θέσιν ἐπὶ τοῦ θέματος ὑποστηρίζων ὅτι: *«Ἀναγκαίως ἄρα ἔπεται ἵνα μετὰ δικαίου λόγου ἐπιτρέπηται εἰς τοιούτους κληρικοὺς κανονικῶς ἀπευθυνομένους εἰς τὰς νομίμους ἐκκλησιαστικὰς αὐτῶν ἀρχάς, ἵνα μένοντες ἐν τῷ ἱερατικῷ αὐτῶν ἀξιώματι νυμφεύωνται τὸ δεύτερον μόνον πρὸς ἱεροπρεπῆ ἑαυτῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν διαγωγήν. Τοῦτο*

δὲ εἶναι σύμφωνον καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Κανόνων».

Ἐτόνισεν ὡστόσον, ὅτι ἀπαιτεῖται ἀπαραιτήτως πανορθόδοξος συμφωνία ἐπὶ τοῦ θέματος. Αἱ ἀπόψεις αὐτοῦ διετυπώθησαν ὡς ἑξῆς:

«Οὐδέ θὰ ἐπέλθῃ τις βλάβη εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν εὐκοσμίαν, ἐὰν διὰ μιᾶς τοιαύτης σώφρονος καὶ φιλαδέλφου ἀποφάσεως περισταλῶσι ταχέως ποικίλαι ἀτοπίαι, τηρῆται δὲ καὶ εἰς ταῦτα ἡ προσήκουσα εὐσχημοσύνη καὶ τάξις. Εἶναι δὲ κατάδηλον ὅτι ἐφαρμοζομένης μιᾶς τοιαύτης ἐν ἐπιεικείᾳ διακονίας ἀποφάσεως, οἱ ἐκ τῶν ἐγγάμων ἱερέων ὑποκείμενοι εἰς οἱασδήποτε περὶ τὰ ἤθη παρεκτροπὰς πρέπει παραδειγματικῶς νὰ τιμωροῦνται, ἵνα μὴ ἄλλως ὑπεραίρωνται».

Μετὰ ταῦτα ὡμίλησεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κισνοβίου, ἀντιπρόσωπος τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Οὗτος ἐξήγησεν ὅτι τὸ θέμα ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσίας κατὰ τὸ 1905 καὶ τὸ 1917 τῇ ὑποστηρίξει τῆς Πολιτείας *«ἥτις ἠθέλησε νὰ παράσχῃ ὑπηρεσίαν εἰς τὸν κλῆρον».* Ἐπιχειρηματολόγησεν ὑπέρ τῆς τηρήσεως τῆς κανονικῆς ἀκριβείας ἐκ συμπαθείας πρὸς τὰ ἑκατομμύρια τῶν πιστῶν, *«οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴν ἰδέαν ὅτι πρέπει ὁ κλῆρος νὰ εἶναι αὐστηρὸς τηρητὴς τῆς πράξεως τῆς Ἐκκλησίας. Κατέληξε προτείνας: ὅτι οἱ Κανόνες καὶ διατάξεις τῆς Ἐκκλησίας περὶ ἀπαγορεύσεως τοῦ β΄ γάμου εἶναι σαφεῖς καὶ μόνον ἰσότιμον σῶμα δύναται νὰ δικαιοῦται νὰ μεταβάλῃ αὐτάς».*

Πρὸς αὐτὰ συνεφώνησε καὶ ὁ Βορείου Ἀμερικῆς Ἀλέξανδρος, ἐκπρόσωπος ὡσαύτως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας.

Εἰς τὴν συζήτησιν παρενέβη ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἑρμηνεύων τὰς περὶ γάμου χρειίας καὶ παρθενίας διδασκαλίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐπιδοκιμάζων καὶ ἐπαινῶν ἐν τέλει τὴν θέσιν τῶν Ἐκκλησιῶν Σερβίας καὶ Ρουμανίας ὅτι *«δὲν ἠθέ-*

λησαν νὰ προβῶσιν εἰς μονομερεῖς ἀποφάσεις, ἀλλὰ περιέμενον τὴν πρώτην κατάλληλον εὐκαιρίαν, ἵνα ζητήσωσι πασῶν τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν γνωμοδότησιν».

Ἐν συνεχείᾳ ὁμιλήσας ἐκ δευτέρου ὁ Σεβασμιώτατος Μαυροβουνίου εἶπεν, ὅτι τὸ θέμα ἀπασχολεῖ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ πεντηκονταετίας καὶ ὅτι: *«Ἐπαναλαμβάνω ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο ἀπὸ τῆς Κανονικῆς του ἀπόψεως ἐξεταζόμενον εἶναι σαφές· δηλαδὴ οἱ ἱεροὶ κανόνες ἀπαγορεύουν τὸν β΄ γάμον τῶν κληρικῶν. Ἀλλ' εἶναι ἐπίσης σαφὲς ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις αὐτὴ τοῦ γάμου τούτου δὲν προέρχεται οὔτε ἐκ θείου δικαίου οὔτε ἐκ δογματικῶν λόγων, ἀλλ' εἶναι ζήτημα καθαρῶς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας καὶ πειθαρχίας καὶ ἑπομένως ἡ ἐν λόγῳ ἀπαγόρευσις δὲν εἶναι ἀνυπέρβλητος. Γεννᾶται ὅμως τὸ ζήτημα. Τίς εἶναι ὁ ἁρμόδιος νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἀπαιτουμένην μεταβολήν;».* Ἀντέκρουσε τὰς ἀπόψεις τοῦ Κισνοβίου Ἀναστασίου, ἐκπροσώπου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, ὅτι αἱ κανονικαὶ διατάξεις περὶ ἀπαγορεύσεως τοῦ δευτέρου γάμου εἶναι ἀμετάβλητοι.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κισνοβίου Ἀναστάσιος εἰς τὴν δευτερολογίαν αὐτοῦ ὑπεστήριξεν, ὅτι δὲν πρέπει ἡ Ἐκκλησία νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς ξένας πρὸς αὐτὴν ἐπιρροὰς καὶ διερωτήθη, μᾶλλον ἀπεφάνθη ὅτι:

«Διατί νὰ ὑποχωρήσωμεν εἰς ἀνθρώπους ἀδυνάτους καὶ νὰ μὴν ἐγείρωμεν αὐτοὺς εἰς τὴν τελειότητα; Διερχόμεθα κρίσιν βαθεῖαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ποῖον εἶναι τὸ δραστικὸν μέσον ἀπέναντι τῆς παρατηρουμένης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κρίσεως; Νὰ φαινώμεθα συμπαθῶς διακείμενοι ἢ νὰ δηλώσωμεν κατηγορηματικῶς ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἰς οὐδεμίαν ὑποχώρησιν δύναται νὰ προβῇ;».

Ἐν τέλει τῆς Συνεδρίας ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐξήγησε τὴν θέσιν τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ ζήτημα τῆς χειροτονίας τῶν 21 ἐγγάμων ἱερέων εἰς Ἐπισκόπους

χωρίς νὰ ἀποστῶσι τῆς μετὰ τῶν συζύγων αὐτῶν περαιτέρω συμβιώσεως, ὅτι ὠφείλετο εἰς τὴν *«ἐπικρατοῦσαν ἐν Ρωσίᾳ ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν, καὶ ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν οἱ Ρῶσοι ἱεράρχαι δὲν ἔχουσι τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν ὅπως σκεφθῶσι καὶ ἀποφασίσωσιν ἀναλόγως».*

Ἡ Συνεδρία ἔληξε μὲ τὴν πρότασιν τοῦ Μαυροβουνίου νὰ παραπεμφθῇ τὸ θέμα εἰς Ἐπιτροπὴν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μητροπολίτου Νικαίας, ἀντιπροσώπου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, καὶ ἀφοῦ μελετήσῃ αὐτό, ἵνα ὑποβάλῃ σχετικὴν Γνωμοδότησιν.

Ἠκολούθησε διάλογος, εἰς ὃν ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐτάχθη ὑπέρ τῆς προτεινομένης οἰκονομίας *«ὅτι δύναται νὰ ἐπιτραπῇ ὁ δεύτερος γάμος τῶν ἱερέων καὶ διακόνων χηρευσάντων καὶ ὑπὸ οὐδεμιᾶς ρητῆς ἁγιογραφικῆς διατάξεως κωλυόμενος»* δεχόμενος, ὅτι ἁρμοδία εἶναι ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἵνα ἀποφασίσῃ ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ ἐπειδὴ τὰ πράγματα λαμβάνουν ἐπείγουσαν μορφήν, τὸ Συνέδριον φρονεῖ, ὅτι καὶ αἱ ἐπιμέρους Αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι κατὰ συγκατάβασιν κρίνουσαι καὶ ἐνεργοῦσαι δύνανται νὰ ἐπιτρέπωσι τοῦτον.

Ὁμοίως τάσσεται καὶ ὁ καθηγητὴς Ἀντωνιάδης δεχόμενος, ὅτι ἡ ἀσκουμένη οἰκονομία *«δὲν ἀντιβαίνει πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας μας».*

Διεξάγεται εὐρεῖα συζήτησις περὶ τοῦ ἐπιτρεπτοῦ ἢ μὴ τοῦ γάμου (ἐννοεῖται τῶν ἀγάμων) κληρικῶν μετὰ τὴν χειροτονίαν, ἀλλὰ δὲν θὰ ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς ἐν τῇ παρούσῃ τὸ θέμα.

Εἰς τὴν ζ΄ συνεδρίαν τῆς Τετάρτης 30 Μαΐου 1923 κατετέθη ὑπόμνημα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Βορείας Ἀμερικῆς Ἀλεξάνδρου μὲ τὰς θέσεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας ἐπὶ τῶν συζητουμένων θεμάτων.

Ἐν αὐτῷ ὑπεραμύνεται τῆς κανονικῆς ἀκριβείας θεωρῶν τὴν οἰκονομίαν ὀλισθηρὰν ὁδόν, ὁδηγοῦσαν εἰς τὴν ἀλλοίωσιν

τῆς πίστεως. Κατέληξεν ὡς ἑξῆς:

«Ἐὰν διὰ τὸ καλὸν τῆς Ἐκκλησίας θεωρῆται ἐπάναγκες νὰ ἐπιτραπῇ ὁ δεύτερος γάμος τῶν κληρικῶν, ἡ ἀπόφασις αὕτη ὡς μὴ ἀντιφάσκουσα τῷ πνεύματι τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ θὰ εἶναι κανονική, διότι κανονικὸν εἶναι μόνον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι ὠφέλιμον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Τοιαύτη γνώμη ὡρισμένως καὶ πανηγυρικῶς δὲν ἐξηνέχθη εἰσέτι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ πάντες αἰσθάνονται αὐτὴν καὶ ἐν τῇ πράξει τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ πολλοῦ ἐφαρμόζεται. Διότι νῦν δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἐπὶ μέρους Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἡ ὁποία κατὰ γράμμα νὰ ἐκτελῇ πάντας τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας.

Καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα ἡ Ἐκκλησία νὰ πράττῃ τοῦτο, ἀφοῦ κατὰ τὴν ἀψευδῆ ἐπαγγελίαν τοῦ Σωτῆρος, ἐν αὐτῇ διὰ παντὸς παραμένει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, παρέχον εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Ἐκκλησιῶν τὸ δικαίωμα νὰ λέγωσιν: "Ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν". Καὶ τοὺς λόγους τούτους δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν οὐχὶ μόνον ἐν Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ, διότι τοιαύτη σύνοδος, τ. ἔ. σύνοδος τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι δυνατὴ νῦν, οὐχὶ μόνον ἐν πανορθοδόξῳ Συνόδῳ, διότι τοιαύτη σύνοδος δὲν εἶναι δυνατὴ πρὸ τῆς εἰρηνεύσεως τῆς Ρωσίας καὶ τῆς ἐπιτεύξεως τῆς συμμετοχῆς ἐν τῇ συνόδῳ τῶν ἐπισκόπων τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, οὐχὶ τῆς νῦν, τῆς οὕτω καλουμένης "Ζώσης", ἀλλὰ τῆς γνησίας, οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῆς ὁποίας εἶναι σήμερον ἐν ταῖς εἱρκταῖς, ἐν τῇ ἐξορίᾳ καὶ εἰς τὰ κάτεργα, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συνελεύσει, ὅπου οἱ ἀντιπρόσωποι 5 αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν: τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τῆς Σερβικῆς, τῆς Ἑλληνικῆς, τῆς Ρουμανικῆς καὶ τῆς Κύπρου, ἐξ ὀνόματος τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ζητοῦσι, διὰ τὸ καλὸν τῆς Ἐκκλησίας, νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπὸ ἔννοιαν καταφατικήν.

Οὐ μόνον ὡς κληρικὸς τῆς Ρωσικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἀτομικῶς ἐγὼ δύναμαι νὰ εἶμαι κατὰ τοῦ δευτέρου γάμου τῶν κληρικῶν. Ἀλλὰ κατ' ἀρχὴν ἱστάμενος ἐπὶ τοῦ κανονικοῦ ἐδάφους εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ εἴπω ὅτι ἡ τοιαύτη ἀπόφασις πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς δοθεῖσα οὐχὶ ὡς μέτρον ἁπλῶς οἰκονομίας, ἀλλ' ὡς μέτρον αὐστηρῶς κανονικὸν εἰς τὴν ἐποχὴν ἡμῶν ἀναγκαῖον διὰ τὸ καλὸν τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν πρέπει νὰ φοβώμεθα, μὴ ἐκ τούτου τὰ ἤθη τοῦ ἡμετέρου κλήρου διασαλευθῶσι, μὴ τὸ ἠθικὸν ἐπίπεδον τοῦ κλήρου καταπέσῃ, ὡς δὲν ἐφοβήθησαν οἱ ἀπόστολοι ἐπιτρέποντες εἰς τοὺς ἐπισκόπους νὰ εἶναι ἔγγαμοι. Πέποιθα ὅτι οὐχὶ πάντες οἱ χηρεύοντες κληρικοὶ θὰ ἐπιθυμήσωσι νὰ ἔλθωσιν εἰς δεύτερον γάμον, θὰ εὑρεθῶσι ζηλωταὶ τῆς εὐσεβείας, οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦ ἐνθέου ζήλου αὐτῶν θὰ καλύψωσι τὰς ἀδυναμίας τῶν συναδέλφων αὐτῶν».

Εἰς αὐτὴν τὴν συνεδρίαν κατετέθη ἡ ὁμόφωνος Γνωμοδότησις τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς μελετησάσης τὸ ζήτημα τοῦ β΄ γάμου τῶν ἐν χηρείᾳ ἱερέων καὶ διακόνων ἔχουσα οὕτως:

Ο Β΄ ΓΑΜΟΣ ΤΩΝ ΕΝ ΧΗΡΕΙΑ ΙΕΡΕΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΝΩΝ

Τό Πανορθόδοξον Συνέδριον ἐξετάζον τὸ ζήτημα τοῦ β΄ γάμου τῶν ἕνεκα θανάτου τῶν συμβιῶν αὐτῶν χηρευσάντων ἱερέων καὶ διακόνων, λαμβάνει μὲν ὑπ' ὄψιν καὶ σέβεται τὰς ὑπαρχούσας σχετικὰς κανονικὰς διατάξεις, ἑρμηνεῦον ὅμως αὐτὰς κατὰ τὸ πνεῦμα αὐτῶν ἐκτιμῶν δὲ καὶ τὰς ἑκασταχοῦ ὑφεστώσας ἀνάγκας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀπὸ κοινῆς γνώμης ἀποφαίνεται.

α) Ὅτι οὐδὲν ἔχει τὸ κατ' ἀρχὴν ἀντιβαῖνον πρὸς τὸ πνεῦμα καθόλου τῆς Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ὁ ἐν λόγῳ β΄ γάμος, τῶν ἐν χηρείᾳ ἱερέων καὶ διακόνων.

β) Ὅτι ἀναγνωρίζει ταῖς Ἱεραῖς Συνόδοις τῶν ἐπὶ μέρους αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, τὸ δικαίωμα ὅπως ἐπὶ γνωμοδοτήσει τοῦ οἰκείου Ἐπισκόπου καὶ μετ' ἰδίαν ἐκτίμησιν τῶν ὅρων καὶ ἀναγκῶν τῶν ἐκ θανάτου χηρευσάντων καὶ ἐν τῇ διακονίᾳ τῆς Ἐκκλησίας διατελούντων λειτουργῶν αὐτῶν ἐπιτρέπωσιν ἢ οὐ αὐτοῖς τὴν σύναψιν β΄ γάμου.

καὶ γ) Ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο λογίζεται κανονικῶς ἔγκυρον μέχρι τῆς συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ᾗτινι καὶ ἀπόκειται ὅπως περιβάλῃ αὐτὸ διὰ τοῦ καθολικοῦ αὐτῆς κύρους

Ἐπὶ τοῦ ὑπομνήματος διεξήχθη συζήτησις.

Εἰς τὴν θ΄ Συνεδρίαν τῆς Τρίτης 5 Ἰουνίου 1923 ἐνεκρίθη τὸ ἀνωτέρω σχέδιον τῆς ἀποφάσεως περὶ τοῦ δευτέρου γάμου τῶν ἐν χηρείᾳ ἱερέων καὶ διακόνων τροποποιηθὲν ἐλαφρῶς.

Ἡ ἀπόφασις

Ἡ ἀπόφασις τοῦ Πανορθοδόξου Συνεδρίου ἔχει ὡς ἑξῆς:

Α΄. Περὶ τῆς προτεραιότητος μεταξὺ τῶν Μυστηρίων γάμου καὶ ἱερωσύνης.

Τό ἐν Κωνσταντινουπόλει
Πανορθόδοξον Συνέδριον
συνελθὸν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῆς Α.Θ.Π.
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου
κ.κ. Μελετίου Δ΄

ἐπιληφθὲν κατὰ τὰς συνεδρίας τῆς 25 καὶ 30 Μαΐου καὶ 5 Ἰουνίου 1923, τῆς ἐξετάσεως τοῦ ζητήματος, ἐὰν ἡ ὑφισταμένη προτεραιότης μεταξὺ τῶν μυστηρίων γάμου καὶ ἱερωσύνης εἶναι ἀμετακίνητος, καὶ λαβὸν ὑπ' ὄψιν ὅτι:

ἀμφότερα τὰ Μυστήρια ταῦτα ἀπό τε δογματικῆς καὶ μυστηριακῆς ἀπόψεως ἐξεταζόμενα δὲν ἀποκλείουσιν ἄλληλα,

καὶ ὅτι ἡ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἐκκλησίας πάλαι ὁρισθεῖσα μέχρι τοῦδε κρατοῦσα σχετικὴ πρᾶξις ἐπιδέχεται τροποποίησιν, ὑπαγορευομένην σήμερον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συμφέροντος τῆς διακονούσης καὶ τῆς διακονουμένης Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον ὑπονοεῖται μὲν εἰς Γραφικὰς ρήσεις (πρβλ. Α΄ Κορ. 9, 5.), ἀνεκτὴ δ' ἔστι καὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας (πρβλ. ι΄ καν. τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ).

ἀποφασίζει ποῦ μὲν ὁμοφώνως, ποῦ δὲ κατὰ πλειοψηφίαν:

1) Δέχεται ὅτι δὲν ὑφίσταται λόγος δογματικὸς μονίμου προτεραιότητος μεταξὺ τῶν μυστηρίων γάμου καὶ ἱερωσύνης καὶ συνεπῶς θεωρεῖ κατ' ἀρχὴν ἐπιτρεπόμενον τὸν γάμον τῶν ἱερέων καὶ διακόνων μετὰ τὴν χειροτονίαν, ἐξαιρουμένων μέντοι ἐκείνων, οἵτινες ἔχουσι δεσμευθῆ διὰ μοναχικῆς εὐχῆς.

2) Δικαιοῦνται αἱ Σύνοδοι τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν ὅπως ἐπὶ τῇ γνωμοδοτήσει τοῦ ἁρμοδίου Ἐπισκόπου ἐπιτρέπωσιν εἰς τοὺς αἰτοῦντας ἱερεῖς καὶ διακόνους τὴν σύναψιν γάμου.

3) τὸ μέτρον τοῦτο λογίζεται κανονικῶς ἔγκυρον μέχρι τῆς συγκλήσεως Πανορθοδόξου Συνόδου, ᾗτινι μόνῃ ἀπόκειται ὅπως περιβάλῃ τὴν διάταξιν ταύτην διὰ κύρους καθολικοῦ.

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τῇ 5 Ἰουνίου 1923.

† Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΜΕΛΕΤΙΟΣ

† ὁ Κυζίκου Καλλίνικος

† ὁ Β. Ἀμερικῆς Ἀλέξανδρος

† ὁ Μητροπολίτης Μαυροβουνίου καὶ Παραθαλασσίας Γαβριήλ

† ὁ Νικαίας Βασίλειος

† ὁ Δυρραχίου Ἰάκωβος

† Ἀρχιμανδρίτης Ἰούλιος Σκριμπάν

Β. Ἀντωνιάδης

Ὁ Γραμματεύς

† Ἀρχιμανδρίτης Γερμανός

Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἱ. Συνόδου

Β΄ Περὶ τοῦ δευτέρου γάμου τῶν ἐκ θανάτου τῶν ἰδίων συμβιῶν χηρευσάντων ἱερέων καὶ διακόνων.

Τό ἐν Κωνσταντινουπόλει
Πανορθόδοξον Συνέδριον
συνελθὸν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῆς Α.Θ.Π.
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου
κ.κ. Μελετίου Δ΄

ἐπιληφθὲν κατὰ τὰς συνεδρίας τῆς 25 καὶ 30 Μαΐου καὶ 5 Ἰουνίου 1923, τῆς ἐξετάσεως τοῦ ὑπὸ ἐπείγουσαν ὅλως μορφὴν προβάλλοντος ἔν τισι τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν ζητήματος περὶ τοῦ δευτέρου γάμου τῶν ἐκ θανάτου τῶν ἰδίων συμβιῶν χηρευσάντων ἱερέων καὶ διακόνων,

καὶ λαβὸν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἔκπαλαι καὶ ὑπέρ ἑαυτῆς κανονικὰς διατάξεις ἔχουσα σχετικὴ πρᾶξις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας δὲν ἔχει ἄθικτον τὴν ἱερότητα καὶ τὸ κῦρος ἀναλλοίωτον,

καὶ ὅτι ὡς τοιαύτη ἐπιδέχεται τροποποίησιν ὑπαγορευομένην ὑπὸ ἐπειγουσῶν ἀναγκῶν καὶ περιστάσεων τινῶν ἐπὶ μέρους αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν καὶ ἀποβλέπουσαν εἰς αὐτὸ τὸ συμφέρον τῆς ὅλου Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ποιμαινούσης τε καὶ ποιμαινομένης

ἀποφασίζει ὁμοφώνως:

1) Θεωρεῖ ἐπιτρεπόμενον τὸν δεύτερον γάμον εἰς τοὺς συνεπείᾳ θανάτου χηρεύσαντας ἱερεῖς καὶ διακόνους, ὡς μὴ ἀντιβαίνοντα εἰς τὸ καθόλου πνεῦμα τῆς Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, μᾶλλον δὲ καὶ προλαμβάνοντα μῶμον κατὰ τῆς ἱερατικῆς καταστάσεως.

2) Δικαιοῦνται αἱ Σύνοδοι τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν ὅπως ἐπὶ τῇ γνωμοδοτήσει τοῦ ἁρμοδίου Ἐπισκόπου ἐπιτρέ-

πωσιν εἰς τοὺς αἰτοῦντας ἐν χηρείᾳ ἱερεῖς καὶ διακόνους τὴν σύναψιν δευτέρου γάμου.

3) Λογίζεται τὸ μέτρον τοῦτο κανονικῶς ἔγκυρον μέχρι τῆς συγκλήσεως Πανορθοδόξου Συνόδου, ᾗτινι μόνῃ ἀπόκειται ὅπως περιβάλῃ τὴν διάταξιν ταύτην διὰ κύρους καθολικοῦ.

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τῇ 5 Ἰουνίου 1923.

† Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΜΕΛΕΤΙΟΣ
† ὁ Κυζίκου Καλλίνικος
† ὁ Β. Ἀμερικῆς Ἀλέξανδρος
† ὁ Μητροπολίτης Μαυροβουνίου καὶ Παραθαλασσίας Γαβριήλ
† ὁ Νικαίας Βασίλειος
† ὁ Δυρραχίου Ἰάκωβος
† Ἀρχιμανδρίτης Ἰούλιος Σκριμπὰν
Β. Ἀντωνιάδης

Ὁ Γραμματεύς
† Ἀρχιμανδρίτης Γερμανός
Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἱ. Συνόδου

Συμπεράσματα

Ἐκ τῆς μελέτης τῶν Πρακτικῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ δευτέρου γάμου τῶν κληρικῶν προκύπτουν τὰ ἑξῆς συμπεράσματα:

1. Ἡ ἀπαγόρευσις νὰ τελέσουν δεύτερον γάμον οἱ χειροτονηθέντες Πρεσβύτεροι καὶ Διάκονοι εἰς περίπτωσιν χηρείας αὐτῶν εἰσήχθη ἐνωρίτατα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπως καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς χειροτονίας τῶν διγάμων.

2. Παρὰ τὸ ὅτι οἱ Κανόνες δὲν ἐπικαλοῦνται ἀνώτερον κῦρος, δηλαδὴ λόγους τοῦ Κυρίου ἢ τῶν Ἀποστόλων, ἐν τούτοις παρέμειναν ἰσχυροὶ καὶ ἀπαραβίαστοι.

3. Ὅσαι περιπτώσεις διγάμων μαρτυροῦνται εἰς τὰς πηγάς, αὗται ἐλέγχονται καὶ κατακρίνονται.

4. Τὸ Πανορθόδοξον Συνέδριον παρέπεμψε τὸ θέμα εἰς Οἰκουμενικὴν Σύνοδον μὴ δυνάμενον, ἵνα ὑπερβῇ τὴν κανονικὴν ἀκρίβειαν.

5. Ἡ ἄσκησις οἰκονομίας παρεπέμφθη εἰς τὴν Ἀρχιερατικὴν Σύνοδον τῆς Τοπικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ συγκεκριμένας προϋποθέσεις, ἤτοι: μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου, νὰ συγκατατίθεται ὁ ἐπίσκοπος καὶ νὰ διατυποῦται αἴτησις ἐνδιαφερομένου.

6. Οἱ Πρεσβύτεροι καὶ οἱ Διάκονοι πολλῷ δὲ μᾶλλον καὶ οἱ Ἐπίσκοποι δὲν πρέπει νὰ καταφεύγουν εἰς τὴν οἰκονομίαν δι' ἑαυτούς, ἀλλὰ νὰ ἀγωνίζωνται νὰ τηροῦν τὴν ἀκρίβειαν τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν.

7. Ὁ δεύτερος γάμος κατακρίνεται καὶ εἰς τοὺς λαϊκούς. Ὅθεν προβάλλεται εὐλόγως τὸ ἐρώτημα: πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς κληρικούς;

Κατὰ ταῦτα δὲν καθίσταται δυνατὸν νὰ ληφθῇ γενικὴ ἀπόφασις αἴρουσα τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς τελέσεως δεύτερου γάμου εἰς τοὺς Πρεσβυτέρους καὶ Διακόνους, ἐπειδὴ ταύτην θεσπίζουν ἰσχυραὶ διατάξεις κανονικοῦ κύρους καὶ αὐθεντίας.

Έκδοση/Παραγωγή

ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε.

Αριστοτέλους 13-15, 116 36 Αθήνα
Τηλ.: 210.921.7513, 210.921.4820 • Fax: 210.923.7023
www.eptalofos.gr • e-mail: info@eptalofos.gr